

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego

**Spuścizna Gerszona Dua- Bogena
Lata: 1926-1970**

Sygn. S/329

Opracowała mgr Magdalena Siek

Warszawa 2010

Wstęp

Gerszon Dua-Bogen urodził się 4 maja 1892 r. w Siedlcach. Jego ojciec był drobnym kupcem. Gerszon Dua otrzymał tradycyjne religijne wychowanie. W wieku 16 lat podjął pracę jako kupiec, potem zaś jako robotnik w branży skórzanej. W 1909 r. wstąpił do Poalej Syjon (od 1920 r. PS Lewica). W 1911 r. wyjechał do USA, gdzie również pracował jako robotnik. Należał tam do Partii Socjalistycznej. Po powrocie do Polski w 1913 r. wstąpił ponownie do Poalej Syjon (Lewica). 1 maja 1916 r. został aresztowany przez niemieckie władze okupacyjne za działalność partyjną. Oskarżony o zorganizowanie demonstracji pierwszomajowej trafił do więzienia w Niemczech. Zwolniony został w listopadzie 1917 r. W 1918 r. został wybrany delegatem do Warszawskiej Rady Robotniczej. Pełnił również funkcję sekretarza Warszawskiego Komitetu Poalej Syjon i związków zawodowych. W 1920 r. wyjechał do Palestyny. Tam współtworzył Komunistyczną Partię Palestyny, następnie został sekretarzem generalnym tejże partii. W 1921 r. uciekł do Polski zagrożony aresztowaniem przez władze brytyjskie. Do połowy 1922 r. pełnił funkcję sekretarza generalnego Centralnego Komitetu Poalej Syjon Lewicy. Na IV kongresie Międzynarodówki Komunistycznej w 1922 r. został jej delegatem z ramienia KC Palestyny. W latach 1922-1927 pełnił funkcję sekretarza Centralnego Biura Żydowskiego oraz był członkiem Centralnego Wydziału Zawodowego przy KC KPP. W 1924 r. został wysłany do ZSRR, gdzie pełnił funkcję kierownika Centralnej Szkoły Partyjnej przy Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi. W 1928 r. wyjechał ponownie do USA, gdzie prowadził propagandę wśród robotników amerykańskich. W latach 1930-1935 pracował w Międzynarodówce Komunistycznej w ZSRR oraz anglo-amerykańskim sekretariacie Kominternu. Po powrocie do Polski w 1935 r. został członkiem sekretariatu KC KPP, a od 1937 r. przebywał, na polecenie KC KPP, w Hiszpanii, gdzie kierował pracą partyjno-polityczną w Bazie Brygad Międzynarodowych w Albacete. Był jednym z organizatorów Żydowskiej Kompanii im. Naftalego Botwina w brygadzie im. Jarosława Dąbrowskiego. Po delegalizacji KPP wyjechał w 1938 r. do Paryża, gdzie pracował korespondent amerykańskiej prasy komunistycznej. W 1942 r. przedostał się na Kubę. Po powrocie do Polski we wrześniu 1947 r. pracował najpierw w KC PPR, następnie skierowano go do

pracy w CKŻP. Był wybitną indywidualnością, wydawało się że odegra dużą rolę jako jeden z liderów Frakcji Polskiej Partii Robotniczej (żydowska sekcja etniczna tej partii). Na początku lutego 1948 r. zginął w wypadku samochodowym pod Bielskiem. Po śmierci stał się jedną z postaci panteonu bohaterów żydowskiego ruchu komunistycznego. Jest pochowany na cmentarzu żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie.

W materiałach Wydziału Budowlanego CKŻP znajdują się projekty pomnika poświęconego Gerszonowi Dua-Bogen (sygn.303/X/ 33). Artykuły pisane przez niego znaleźć można również w zespole „Wojna domowa w Hiszpanii” (sygn.332/ 20 i 21).

Bibliografia:

Grabski A., *Działalność komunistów wśród Żydów w Polsce (1944-1949)*, Warszawa 2004, s. 38.

Wykaz skrótów:

b. d.- bez daty

rkps- rękopis

mps- maszynopis

fot.- fotografia

j. ang.- język angielski

j. hiszp.- język hiszpański

j. franc.- język francuski

j. niem.- język niemiecki

j. pol.- język polski

j. ros.- język rosyjski

l.- luźne

s.- stron

BUW- Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

KC- Komitet Centralny

KPP- Komunistyczna Partia Polski

KPI- Komunistyczna Partia Izraela

TSKŻ- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce

ZUS- Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Inwentarz:

1. Dokumenty osobiste Gerszona Dua-Bogena: odpis świadectwa urodzenia (fotokopia), życiorys, francuski dowód tożsamości¹, legitymacja Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich w Polsce.²
1938-1947, rkps, druk, fot., j. franc., j. jidysz, j. pol., l., s. 17
2. Dokumenty osobiste Frimy Bogen- żony Gerszona Dua-Bogena: życiorys, zaświadczenia, Relacja o Adolfie Warskim, umowa z ZUS, list od Komitetu Dzielnicowego PZPR, świadectwo o przebywaniu w lagrze sowieckim, rehabilitacja, podanie w sprawie rekompensaty za mienie utracone podczas przebywania w obozie w ZSRR, pismo adwokackie w sprawie przyznania 500 rubli, karta ambulatoryjna, legitymacja członkowska Związku Zawodowego Pracowników Medyczo-Sanitarnych, karta pracy, legitymacja członkowska TSKŻ, wkładka paszportowa wielokrotna.
1946-1970, rkps, mps, druk, j. jidysz, j. pol., j. ros., l., s. 40
3. Dokumenty osobiste Jerzego Bogena- syna Gerszona Dua-Bogena: charakterystyki (wojskowa i partyjne), podanie do Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, życiorys, podanie o uznanie stopnia oficerskiego, odpis dyplomu ukończenia studiów na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Moskiewskiego im. Łomonosowa, podanie o zwolnienie z pracy w BUW, zaświadczenie o pracy w BUW, oświadczenie zezwolenia na wyjazd córki, podanie Elżbiety Wajman-Bogen do Wydziału Zdrowia Stołecznej Rady Narodowej o przyjęcie na praktykę.
1944-1969, rkps, mps, j. ang., j. niem., j. pol., j. ros., l., s. 23
4. Korespondencja wychodząca Gerszona Dua-Bogena do brata, żony i syna- (odpisy).

¹ Z fotografią i odciskami palców.

² Z fotografią.

1926-1948, mps, j. jidysz, j. ros., l., s. 37

5. Korespondencja przychodząca: pismo Komunistycznej Partii Izraela z kopią pisma wysłanego do redakcji „Ajnikajt” w sprawie działalności Estery Wilińskiej, oskarżonej o szkalowanie KPI i lewicowe odchylenie.
1947, mps, j. jidysz, l., s. 11
6. Dokumenty w sprawie wyjazdu Gerszona Dua-Bogena do rodziny w USA.
1945, rkps, mps, druk, fotokopie, j. ang., l., s. 35
7. Notatki dotyczące spraw osobistych.
b. d., rkps, j. jidysz, l., s. 5
8. Fragmenty z pamiętnika hiszpańskiego Gerszona Dua-Bogena, „Na tropach bohaterstwa”- tłumaczenie L. Gejlera z j. jidysz.
b. d., rkps, j. pol., l., s. 17
9. Artykuł prasowy Gerszona Dua-Bogena *In panteon fun nacjonale heldn*³ („Folks Sztyme”).
1947, druk, j. jidysz, j. ros., l., s. 4
10. Zestawienia i rachunki ze sprzedaży inwentarza po zmarłym Gerszonie Dua-Bogen.
1948-1950, rkps, mps, druk, j. pol., l., s. 24
11. Zaproszenia: na uroczystości obchodów rocznicy śmierci Dua-Bogena, rocznicy powstania w getcie warszawskim, koncert orkiestry Żydowskiego Towarzystwa Kultury i Sztuki w Wałbrzychu.
1948-1968, rkps, mps, druk, j. jidysz, j. pol., l., s. 21
12. Fotografie: Gerszona Dua-Bogena, Frumy Bogen, Jerzego Bogena.

³ Załączona okładka książki Dua-Bogena *W polskich tjurmach*.

b. d., rkps, fot., j. hiszp., j. pol., j. ros., l., s. 33

13. Uznanie wyrażone przez Gerszona Dua-Bogena dla młodzieży, która wystawiła jego sztukę pt. „Nowa ojczyzna” w Klubie Młodzieży Żydowskiej z Marianao - fotokopia.⁴
1946, fot., l., s. 2
14. Indeks utworów Geszona Dua-Bogena, *Wydawnictwo Idysz Buch wybór książek w języku żydowskim* (styczeń 1960, Warszawa).
b. d., 1960, mps, druk, j. pol., l., s. 7
15. Uwagi o utworach literackich Gerszona Dua-Bogena „Na kozackiej ziemi”, „Silniejszy od stali”, „Partyzanci”, „Powstanie”.
1951, rkps, mps, j. jidysz, l., s. 2
16. Życiorys Gerszona Dua-Bogena- „Wierny bojownik i internacjonalista”.
1958, rkps, j. pol., l., s. 18
17. Wyciągi z prasy polskiej tłumaczone na j. rosyjski dotyczące śmierci Gerszona Dua-Bogena, rocznic śmierci, odsłonięcia płyty pamiątkowej.
1948-1951, rkps, mps, j. pol., j. ros., l., s. 14
18. Wycinki prasowe dotyczące wojny domowej w Hiszpani: „Dąbrowszczak”, „Morgn Frajhajt”, „Jidisze Szriftn”, „Folks Sztyyme”.
1956-1968, rkps, druk, j. hiszp., j. jidysz, l., s. 59
19. Wycinki prasowe: „Folks Sztyyme”, „Dos Naje Lebn”, „Jidisze Szriftn”, „Trybuna Ludu”, „Literaturnaja Gezieta”, nielegalna emigracja do Izraela, rocznice śmierci Gerszona Dua-Bogena, rocznica powstania w getcie warszawskim i inne,
1949-1968, druk, j. ang., j. jidysz, j. pol., j. ros., l., s. 122

⁴ Dwa egzemplarze.

20. Zbiór piosenek żydowskich: *Mir zingen. Lider zamlung*.⁵
b. d., druk, j. jidysz., poszyt, s. 39
21. Afisze koncertów i utworów scenicznych granych w
Hawanie.
1942, 1946, druk, j. hiszp., j. jidysz, l., s. 8
22. Materiały o Kubie: miesięcznik „Hebraica”, „Antorcha
Juvenil- Jugend- Fokl (Pochodnia Młodych)- Organo del Club Juvenil
Hebreo de Marianao”, druk ulotny spotkania protestacyjnego przeciwko
okupacji hitlerowskiej Polski, druk ulotny *Literarisz-Kinstlerisz Sekcje
bajm Ikuf in Hawana*.⁶
1942-1943, 1946-1947, druk, j. hiszp., j. jidysz, l., s. 49
23. Varia- notatka o Mietku Redyko, druk ulotny przedstawienia
Singendik un Tancendik, fragment książki, wiersz M.A. Solá *Di Szvue*,
prospekt o wydawnictwie prac Emanuela Ringelbluma⁷.
b. d., rkps, druk, j. jidysz, j., pol., l., s. 27
24. Materiały Frumy Bogen – korespondencja przychodząca.
b.d., 1947, 1957-1959, 1961-1966, 1968-1971, rkps, j. ang., j.
jidysz, j. pol., j. ros., l., s. 84.

⁵ Dwa egzemplarze.

⁶ Dwa egzemplarze.

⁷ Dwa egzemplarze.